

VINDUET

ved

ODD KVAAL PEDERSEN

Dyrene på Manor Farm fordriver den fordrukne og udugelige gårdbruker Jones og oppretter «Dyregården» etter en ide av den dødsmerkede premiegalten «Gamle Major». De drømmer om dyrismens paradys for sin egen eller neste generasjon. Og til tross for skadefro etterretninger fra menneskene i nabolaget, som forgjeves har forsøkt å føre farmen tilbake på menneskehender, viser det seg at dyrene under grisenes lederskap har lyktes i å bygge opp en tilværelse som tross mangler, likevel forekommer dem bedre enn den de fristet i Jones' tid.

Men grisene utviser etterhvert en griskhet som nær kan måle seg med menneskenes. Kamerat (!) Napoleon (!) sikrer sin egen stilling ved hjelp av blodhunder og ved utrenskninger som gjorde «lufta tung av blodluft. Det hadde ikke skjedd på gården siden Jones ble fordrevet».

Så følger «dyregårdens» tvilsomme allianser og avtaler med de forhatte, menneskeidee farmene. Der vet man jo at dyrene ennå er slaver, men den durkdrevne, og i alle kritiske situasjoner nærværende, «Skrikhals», kan forklare og bortforklare. Han behersker til fulle kunsten å gjøre det dyriske menneskelig og det menneskelige dyrisk — alt eftersom det er påkrevet eller opportunt. Og nesten umerkelig kan han bearbeide mentaliteten slik at flokken til slutt umælende aksepterer at riktignok er alle dyr like, men «noen dyr er mer like enn andre».

Så meget om innholdet av George Orwell's fabel — «Animal Farm» — referert med beven for å ha foretatt et banalt og misvisende utvalg av et genialt hele.

Fremstillingen av «dyregården» blir av noen oppfattet som en allegorisk fremstilling av den kommunistiske livsholdning, av andre som en billedlig fremstilling av hvordan enhver totalitær stat uvegerlig fører til «svineriets» triumf. Men meget tyder på at den første betraktningmåten er den riktige. I alt vesentlig synes fabelen å fremtre som et bilde på det sovjetiske utviklingsmønster — fra revolusjonen til den ideologiske oppmykning i forbindelse med krigsalliansenes låne- og leieavtaler. (Boken ble skrevet i 1944.)

Denne høst har man feiret 50-årsdagen for denne totalitære stats genesis. I løpet av fem decennier har man vært vitne til en utvikling få hadde tenkt mulig: fra et tilbakeleggende tsar-Russland til et samlet og teknisk og økonomisk overlegent Sovjet.

Vurderinger av landets politiske forhold, dets økonomi og sosiale standard hører ikke denne sammenheng til. Men siden to femtedeler av jordens befolkning i dag

er under kommunistisk innflytelse eller herredømme, bør kommunismen som ideologi og livsform ha krav på oppmerksomhet fra kirkens side. Hvordan lever og virker de kristne kirker i Sovjet Unionen? Hvilke muligheter er det for at kommunismen vil vinne terreng i de land som de kristne misjoner tradisjonelt har betraktet som sine «marker»?

Den radikale tanke og det russiske menneske

Går man til endel av anti-Sovjet-litteraturen vil man snart føle seg fristet til å erklære seg enig med dikteren Andre *Bjerke* som i et essay stiller de mange «krav-sjenkoer» opp mot Arthur Koestler's roman fra Moskva-prosessene, «Mørke midt på dagen».

Bjerke finner at «den øvrige anti-Sovjet litteraturen har et merkelig monotont preg av MadameTussaud-kabinett; de grufulle voksfigurene varierer fra bok til bok, men utstillingen er den samme. Den viser oss «Marat i badekaret», men forteller oss bare at han er et fryktelig syn».

Koestler's roman derimot handler om spenningene på det indre plan. Bjerke kaller den «en eksperimentell undersøkelse av selve den radikale tanke, utforsket i dens virkninger på det mest levende av alle mennesker, det russiske». Romanen «Mørke midt på dagen» blir dermed «ikke et redselskabinett, men et stykke anskuelig åndsvitenskap».

Koestler skildrer hvorledes troende kommunister ble tvunget til å ta konsekvensen av sin egen logikk, hvorledes de ble torturert ved hjelp av et tankemønster de selv hadde vært med å forme og fremme. Man kunne «objektivt opptre som facist-agent, selv om man subjektivt fikk nyrene slått i stykker i en facistisk konsentrasjonsleir». Hans hovedperson, Rubashov, hadde med «religiøs konsekvens akseptert den marxistiske historiemystikken». Han kom selv under partiets lov og ble tvunget til å anvende den til dom over seg selv.

Men denne historiemystikk var vestens produkt, ikke Russlands.

Vesten seirer i øst

Som forfatteren Aasmund *Brynhildsen* sier det: «Vi kalte det faren fra øst og den alminnelige oppfatning blant det europeiske borgerskap ble den, at det som brøt frem i verdenshistorien med den russiske revolusjon var noe asiatisk, forferdende og fremmed, et Østens barbari så ufattelig fjernt fra europeisk kultur, fra europeisk moral og tenkning som overhodet mulig.

Sannheten er den stikk motsatte: det var Vesten som endelig hadde seiret i øst og nu red det russiske folk som en mare. Få episoder i verdenshistorien har en så påtrengende symbolsk karakter som Lenins hjemreise høsten 1917 . . . General Ludendorff, mannen som satte ideen om den totale krig inn i verden, mente naturligvis at i den kamp som pågikk, kunne man ikke gjøre sitt land en større

tjeneste enn å sette denne pest ut på fienden. Tyskerne understøttet i hemmelighet bolsjevikene med svære pengesummer og sendte Lenin i plumbert salongvogn gjennom Tyskland. Det var ekte europeisk realpolitikk!»

Brynhildsen omtaler en rekke av de store russiske filosofer og forfattere som så for seg den utvikling som måtte komme, og som ikke er fremmede for den tanke at Russland kanskje var utsett til å demonstrere for verden anti-kristelighetef, uten — selvfølgelig — å falle for de ofte temmelig banale anti-Krist spekulasjoner som har gjort seg gjeldende i forbindelse med Sovjet-samfunnet.

Kirken i Sovjet

Hvordan lever og virker de kristne kirker i Sovjetunionen? Er det berettiget å tale om forfølgelse og martyrium? Eller blir kirkene innrømmet stadig større frihet — i takt med den liberalisering som man hører så meget om på andre områder? Er det riktig å ha inntrykk av at de kristne utgjør en utdøende ghetto i et ateistisk preget samfunn, eller er kirken i virkelig vekst, delvis på grunn av en talentløs og mislykket gudløshetspropaganda?

Alene det å samle de svar som er forsøkt gitt på disse spørsmålene de siste 20—25 år, fortøner seg som en nesten håpløs oppgave. Går man til den litteratur som omhandler «kirkens stilling bak jernteppet», vil man raskt forstå at den som vil forsøke å gi et samlet bilde av kirkens og de kristnes stilling i dagens Russland må spenne opp et bredt lerret.

Men en ting er å registrere det mylder av tradisjoner, personer og retninger som her gjør seg gjeldende. En annen ting er å fremstille dem i rett målestokk og i riktige proporsjoner. Hvilken kirke eller kristengruppe bør ruve mest: Den som evner å vekke mest anstøt? Eller den som viser evne til å tilpasse seg? Den som upåvirkelig tar sikte på å bevare budskapet i en uforanderlig form eller den som greier å forandre form uten å tape substans? F. eks. kan man spørre hvorvidt Russlands gamle og tradisjonelle tro fortjener en fullstendig dominerende plassering i bildet? Eller om det finnes grupper av kristne med en innflytelse omvendt proposjonal med dens rent ytre fremtoning?

Med andre ord: Det synes umulig å gi et virkelig objektivt bilde av kirkens stilling i Sovjetunionen. Og for den saks skyld ikke bare der. Kirken er jo ingen målbar størrelse. Hver medlemstall sier ofte lite om dens reelle styrke. En ytre sett ubetydelig kristengruppe kan øve større innflytelse enn en privilegert og tallmessig sterk stats- eller folkekirke.

Imidlertid er det to grupper av spørsmål som trer i forgrunnen når man ønsker å orientere seg om kirkens stilling i Sovjetunionen.

For det første: Er de offisielt anerkjente kirkesamfunn i egentlig forstand? Ledes de av kompromissmakere som har gitt «keiseren» hva han forlangte, men dermed også noe langt mer enn hva «keiserens er»? Eller kan man si at de anerkjente kirkesamfunns avtaler med Sovjet-staten ikke er mer dytgrepene enn

at de — med noe velvilje — kan sammenlignes med vestlige kirkers allianser opp gjennom tidene?

For det annet: Er kirken på grunn av statlig press og iverdig gudløshetspropaganda blitt redusert til et tilfluktssted for uforbederlige oldinger og åndelige sveklinger? Eller er det slik å forstå at den marxistiske ateist-propaganda har vært så talentløs og mislykket at kirken bare har fått et fastere tak på store deler av befolkningen? I siste fall: Kan man regne med at gudløshetspropagandaen også i fremtiden vil forbli like kraftløs?

Protestanter og «sekte»

I Russland fikk protestantismen inngang, delvis via tyske innvandrere, delvis via andre europeere av høy byrd som under sine besøk i russiske overklassehjem opptrådte som «vekkelsespredikanter» og som ofte fikk sine russiske likemenn til å «konvertere».

Protestantismen var i sterk vekst i slutten av det forrige århundre, og en forfatter som behandler dette stykke russisk kirkehistorie, antyder at hvis den ikke var blitt så sterkt motarbeidet av den offisielle kirke, kunne den kanskje hindret den utvikling som førte til revolusjonen og den ateistiske stat.

Men allerede lenge før den vestlige protestantisme fikk noen innflytelse, var det i Russland en temmelig viltvoksende sektflora. Dels dreide det seg om alvorlig troende som ikke kunne akseptere nyordninger i den ortodokse kirke. Dels oppsto sektene blant utbrytere som blandet elementer av kristen tro sammen med utenforliggende fenomener. En god del samfunn med selsomme ritualer og til tider blodige og umenneskelige riter fremsto. I det meste av denne tiden var den russisk-ortodokse kirke en aktiv forfølger av alle «kjettere», men temmelig passiv når det gjaldt å komme sitt folk virkelig imøte.

Som man skjønner er det en høyst uensartet gruppe det dreier seg om når dagens sovjetiske myndigheter og ateistiske propagandister taler om «sektene» eller «baptistene».

En del av dem er alvorlige, flittige, fromme og fordragelige kristne. Andre sekter har sine røtter i tradisjoner som nok ikke bare ateistiske propagandister må ta avstand fra. Men i propagandaen rotes alt dette sammen og det bilde som holdes opp for det russiske folk av kirke og kristendom er som regel bevisst tendensiøst og fortegnet.

Ateist-propagandaen

Sammen med svartmalingen av de forskjellige kristenmiljø, går det en vedvarende kampanje for å vise «vitenskapelig» hvor latterlig uholdbare de religiøse forestillinger er. Men hvordan har denne propagandaen egentlig virket. Og hvordan vil den kunne tenkes lagt opp i fremtiden?

Ifølge parti-programmet fra den 22. partikongress skal kommunistpartiet intensivere sin propaganda mot religionen. Med ideologiske midler skal folk oppdras i den vitenskapelige materialisme slik at de kan «få bukt med de religiøse fordommer». Imidlertid skal ikke «de troendes følelser krenkes».

Dette siste betyr at ateist-agitatorene i sin offensiv ikke skal ytre seg så muskuløst overfor de enfoldig troende så lenge de lydig holder seg innenfor «ghettoen». Nådeløst skal man imidlertid avsløre «intrigene, hykleriet, grådigheten, de bevisste religionspropagandisters umoral». Men stadig klages det i sovjetiske aviser over hvor sent det går med ateist-propagandaen.

At denne propagandaen ikke holder mål, merker man også når man leser bøker om kirkens stilling i Russland. Unektelig er det en god del skadefrohet å registrere. Men er det klokt av oss å slå oss til ro med denne vår skadefrohet? Kan vi regne med at den ateistiske propaganda også i fremtiden vil forbli like ubegavet som den har vært hittil?

Det forhold at mange øst-europeiske ateist-agitatorer ofte virker primitive — i det minste nokså akterutseilte — i sin argumentasjon, må sees i sammenheng med utviklingen i den moderne vest-europeiske teologiske tenkning som også øst-europeiske kristne kommer i kontakt med via sine internasjonale kirkelige kontakter. De erfarer at i dag er europeiske teologer mer på bølgelengde med vitenskapelig tenkning enn de ateistiske propagandister. De sistnevnte merker da også hvorledes deres argumenter preller av, særlig på yngre kristne. En av agitatorene skal ha sagt:

«Kommer man med vitenskapelige fakta til dem, forsøker de ikke å hindre en. De er for vitenskapen alle sammen, og for alt det gode den gjør for menneskeheten. De forteller bare at vitenskapens lover er like meget Guds lover. Og når man spør dem om de noen sinne har sett Gud eller snakket med ham, sier de at Gud er inne i dem. De føler det og gleder seg over det. Det inspirerer dem til å være gode og å gjøre godt og å leve, ikke bare for seg selv, men for andre . . . «De er så strie», sukket agitatoren.»

Langt sterkere føles dette i Øst-Tyskland hvor den ateistiske propaganda er under grundig revisjon. Øst-tyske ledere av gudløshetspropagandaen har forstått forlengst at de kommer til kort om de fortsetter å slå om seg med vulgær-ateistiske uttalelser som Gagarins: «Jeg dro til himmels, men fant ingen Gud». Den type propaganda som utga seg som «vitenskaplig» og som angrep de kristne for «overtro» virket nok på den forrige generasjon. Dagens unge i Øst-Tyskland lever imidlertid ikke på bibelens «verdensbilde», men på dens bilde av himmelen, av Guds rike. De forsøker ikke —for å sitere Bonhoeffer — «å putte Gud i vitenskapens huller» eller skyve ham ut i noe som for øyeblikket er utenfor vitenskapens rekkevidde. De tror at der hvor to og tre er forsamlet i hans navn, der er han — midt iblant dem.

Også de gamle beskyldninger om kirkens alltid reaksjonære holdning preller av. Før var det kanskje riktig, innrømmer de, men i dag hyller jo selv den statlige kringkaster en prest som den samtidig kaller revolusjonær. Han har til alt overmål

navnet Martin Luther King! Og han er ikke den eneste som revolusjonært kjemper for frihet, rettferdighet og likestilling.

Ny-ateismen

Slike erfaringer var det som lå til grunn for bestrebelsene i retning av et helt nytt opplegg for ateist-propagandaen. Et av tiltakene var opprettelsen av en lærestol i «vitenskaplig ateisme» i Jena. Under ledelse av professor dr. Olaf Klohr skal det gjennomføres modernisering av propagandaen. Tidlig i 1963 ble det sammenkalt til en konferanse der vitenskapsmenn fra hele Øst-Europa kom sammen for å orientere seg om — moderne teologi! Den som har bevirket at den gammelmodige ateistpropagandaen fortøner seg som et «god dag mann — øksekraft». Konferansen innrømmet at beskyldningene mot de kristne for «overtro» og mot kirken for tvilsomme allianser med «folkefiender» ikke lenger holdt.

Hva så?

Professoren i «vitenskaplig ateisme» ble ifølge tyske kilder intervjuet av det russiske «Tidsskrift for vitenskap og Religion» for et par år siden. Her sier han at kirken spekulerer i de negative sider ved livet: skyld, lidelser, nød, ensomhet, sykdom, alderdom og død. Og han beklager at kirken har fått monopol på å forklare alt dette, som er så sentralt menneskelig, rent religiøst. Istedet for negativt å angripe de kristne for «overtro» og reaksjoner holdning, må ateismen søke å lansere positive alternativer til kirkens utlegninger og forklaringer.

Ett av de mange eksempler på at denne positivt bestemte ateisme settes ut i livet, fant man like etterpå i «Junge Welt» (organ for det kommunist-dominerte «Freie Deutsche Jugend») som refererer en rundebordskonferanse i øst-tysk radio over temaet: Er en ateist hjelpeløs i nød?

Man kan selvfølgelig diskutere hvor sterk gjennomslagskraft en slik «positivt bestemt ateisme» kan tenkes å få, men i alle fall er den en påminnelse om at man ikke bare skadefro kan registrere visse ateisters evneløshet og fiasko. Det kan føre kirken inn i skjebnesvangre illusjoner og farlig ønsketenkning.

Kirkens folk i øst har lidd meget under den aggressive og ofte brutale ateistiske offensiv. Kanskje blir situasjonen etterhvert en annen for kirken i kommunist-landene. Hvordan skal så kirken stille seg til en ateisme av professor Klohr's type — mindre muskuløs, men neppe mindre farlig?

Sovjet og utviklingslandene

Høyst forskjellige meninger gjør seg gjeldende når det gjelder Sovjetunionens forhold til utviklingslandene. Det er nok riktig å si at de kommunistiske statsdannelser — indirekte ved sitt eksempel: utviklingen fra et tilbakeliggende tsar-Russland til et mektig og samlet Sovjet og direkte ved sin propaganda: heftige angrep på «den vestlige imperialisme» og en kolossal oppdimensjonering av imperialismens «skyld» — kom til å stimulere forventninger og aksjonlyst i ut-

viklingslandene. Men fremfor alt ble både forventningene og aksjonslysten vesentlig inspirert av de samme ideer og idealer som hadde stimulert de vest-europeiske omveltninger — ideer om frihet, nasjonal selvstendighet og likestilling.

En rekke populære fremstillinger har også søkt å gi Sovjets innsats i utviklingslandene skremmende dimensjoner. Hensikten var formodentlig ved skremsel å få opinionen i giverlandene med på å overby motparten i den kalde krigen. Hva vi imidlertid har fått oppleve, var en bekreftelse på den gamle regel: skremsel og angst stimulerer ikke de gode krefter, men virker bare til å frembringe en forvridd holdning som i det lange løp lammer evnen til sunn tenkning og handling.

Utvisomt er det på sin plass med en viss «avmytologisering» når det gjelder Sovjets u-hjelp. Og denne må ta utgangspunkt i visse historiske kjennsgjerninger.

Russisk utenrikspolitikk før første verdenskrig viste liten interesse for de koloniale områder i Afrika og Latin-Amerika. I Asia var russisk utenrikspolitikk preget av motsetningene til England i grenselandene Tyrkia, Iran og Afghanistan, videre forholdet til China og Japan i det fjerne Sibir.

Stalin stilte seg passivt eller negativt til frigjøringsbevegelsene i koloniene der det ble de radikale, nasjonalistiske krefter som tok ledelsen og førte sine land frem til politisk uavhengighet. Under hele denne prosessen var Stalins interesse ensidig konsentrert om motsetningsforholdet til USA og Vest-Europa.

Først etter Stalins død oppstod det en ny holdning til utviklingslandene fra Sovjets side. Statsminister Krutsjov besøkte en rekke av u-landene og det ble inngått avtaler om teknisk, økonomisk og militær hjelp. Bakgrunnen var ikke minst den nye maktfordelingen i verden, slik den bl. a. kommer til uttrykk i FN med det overveldende flertall av afro-asiatiske nasjoner.

På den annen side førte denne forholdsvis nye sovjetiske interesse for u-landene til ytterligere ideologisk oppmykning. Prinsipielt ut fra den tanke at forskjellige veier fører til sosialismen, har Sovjet hjulpet en rekke regjeringer som riktignok regnes som «radikale», men hvor kommunistpartiet spiller liten eller ingen rolle. I flere av de land som mottar russisk eller øst-europeisk hjelp er kommunistpartiet forbudt.

De siste år har Sovjets utviklingshjelp økt betraktelig. Dessuten har det vært en sterk økning i Sovjets beskjedne handel med u-landene. Hovedtyngden av hjelpen er gått til Afghanistan, Cuba, Egypt, Indonesia, Irak, India og Syria. I Afrika har den russiske hjelpen vært konsentrert om Ghana (under Nkrumah), Guinea og Etiopia. Men selv om den russiske hjelpen er økt betraktelig de siste år, virker den lite imponerende ved siden av den amerikanske.

Dermed er det ikke sagt at Sovjets innflytelse er ubetydelig. Man bør f. eks. ikke se bort fra effekten av den kommunistiske propaganda omkring u-landsproblemerne — en propaganda som først og fremst spiller på kommuniststatenes følelse av skyldfrihet når det gjelder koloni-arealen og dernest deres fremhevelse av seg selv som naturlige forbundsfeiler med de fattige land vis-à-vis de rike, tidligere kolonimakter i Vest Europa.

På den annen side er det høyst urealistisk å betrakte russerne som en homogen gruppe av mennesker som — så å si på kommando — kan utvise den fullstendige broderlighet i forholdet til u-landenes mennesker. Russerne har i virkeligheten vist seg å være i besiddelse av de fleste hvite fordommer mot fargede.

Videre skal man ikke la være å vurdere det fremtidshåp som bl. a. afro-asiatiske studenter blir konfrontert med under sine opphold i Sovjet. Fremtidstroen er ganske annerledes dynamisk i Sovjet enn i Vesten som på utlendinger virker trett og uten tro på seg selv.

Men: dette kan også slå den andre veien. En altfor skrytende forkynnelse av fremtidig lykke i Sovjet-samfunnet, kan virke lammende på folk fra land som ikke ser noen mulighet til å holde tritt med en slik utvikling. Tyveårsplanen fra den 22. partikongress, som regnet med en økning i russisk levestandard på 350 prosent (!) må ihvertfall vekke blandede følelser i utviklingsland som kjemper på den andre siden av velstandskløften.